

Kamu Harcama Türleri ile İnsani Gelişme Arasındaki İlişki: Avrupa Ülkeleri Örneği (2009 - 2018)

The Relationship Between Public Expenditure and Human Development: The Case of European Countries (2009 - 2018)

Abdulkerim ÇALIŞKAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Rabia Tuğba EĞMİR

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı

Aralık 2020, Cilt 10, Sayı 2, Sayfa 217-226
December 2020, Volume 10, Issue 2, Page
217-226

P-ISSN: 2146-4839

E-ISSN: 2148-483X

2020-2

e-posta: sgd@sgk.gov.tr

Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde, SGD elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dahil olmak üzere, tüm yayın haklarına sahip olacaktır. Yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve tablolardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

If the manuscripts are accepted to be published, the SGD has the possession of right of publication and the copyright of the manuscripts, included publishing the whole text in the digital area. Articles published in the journal represent solely the views of the authors.

Some parts of the articles and the tables can be cited by showing the source.

SGD

Sosyal Güvenlik Dergisi
Journal of Social Security

Cilt: 10 - Sayı: 2 - Yıl: 2020
Volume: 10 - Issue: 2 - Year: 2020

P-ISSN: 2146-4839
E-ISSN: 2148-483X

Sahibi / Owner of the Journal

Sosyal Güvenlik Kurumu Adına / *On behalf of the Social Security Institution*
İsmail YILMAZ
(Kurum Başkanı / President of the Institution)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Publication Manager
Uğur KORKMAZ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Cevdet CEYLAN
Ömer KÜÇÜKEVCİLİOĞLU
Aydın GEDİKLİ
Okan AYDIN
Fetullah EVLİYAOĞLU

Editörler / Editors

Doç. Dr. Erdem CAM
Selda DEMİR

Redaksiyon / Redaction

Nihan ERTÜRK

Yayın Türü: Uluslararası Süreli Yayın / **Type of Publication:** *International Periodical*

Yayın Aralığı: 6 aylık / **Frequency of Publication:** *Twice a Year*

Dili: Türkçe ve İngilizce / **Language:** *Turkish and English*

Basım Tarihi / Press Date: 20.12.2020

Sosyal Güvenlik Dergisi (SGD),
TUBİTAK ULAKBİM - TR
EBSCO HOST - US
ECONBIZ - GE
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL
SCIENTIFIC INDEXING SERVICES - US
JOURNAL FACTOR
ASOS INDEX - TR
SOBIAD - TR
tarafından indekslenmektedir.



©Tüm hakları saklıdır. Sosyal Güvenlik Dergisi'nde yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı telif hakları saklı kalmak üzere eğitim, araştırma ve bilimsel amaçlarla çoğaltılabilir. Dergide yayımlanan makalelerdeki fikir ve görüşler Sosyal Güvenlik Kurumunun kurumsal görüşünü yansıtmaz, tüm görüşler yazarlarına aittir.

Tasarım / Design: PERSPEKTİF Matbaacılık Tasarım Tic.Ltd.Şti. (0 312) 384 20 55 - Ankara

Basım Yeri / Printed in: PERSPEKTİF Matbaacılık Tasarım Tic.Ltd.Şti. (0 312) 384 20 55 - Ankara

İletişim Bilgileri / Contact Information

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı

Ziyabey Caddesi No: 6 Balgat / Ankara / TÜRKİYE

Tel / Phone: +90 312 207 88 91 - 207 87 70 - Faks / Fax: +90 312 207 78 19

Erişim/Webpage: <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/sgd/tr> - e-posta / e-mail: sgd@sgk.gov.tr

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Professor Yener ALTUNBAŞ
Bangor University - UK

Professor Özyay MEHMET
University of Carleton - CA

Asst. Prof. Sara HSU
State University of New York- USA

Professor Paul Leonard GALLINA
Bishop's University - CA

Professor Allan MOSCOVITCH
University of Carleton - CA

Asst. Prof. C. Rada Von ARNIM
University of Utah - USA

Professor Jacqueline S.ISMAEL
University of Calgary - CA

Professor Mark THOMPSON
University of British Columbia - CA

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR
İstanbul Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Prof. Dr. A. Murat DEMİRCİOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Müjdat ŞAKAR
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. İsmail AĞIRBAŞ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Ömer EKMEKÇİ
İstanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Savaş TAŞKENT
İstanbul Teknik Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Prof. Dr. Levent AKIN
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. E. Murat ENGİN
Galatasaray Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Hediye ERGİN
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Sabri TEKİR
İzmir Demokrasi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Faruk ANDAÇ
Çağ Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Şükran ERTÜRK
Dokuz Eylül Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet TOP
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Kadir ARICI
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Afsun Ezel ESATOĞLU
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Türker TOPALHAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Onur Ender AŞLAN
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ali GÜZEL
Kadir Has Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Aziz Can TUNCAY
Bahçeşehir Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Zakir AVŞAR
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Prof. Dr. Alpay HEKİMLER
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. M. Fatih UŞAN
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ufuk AYDIN
İstanbul Aydın Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Gülbiye YENİMAHALLELİ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN
Kıbrıs İlim Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Aşkın KESER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Gaye BAYCIK
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Serpil AYTAÇ
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Cem KILIÇ
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet BARCA
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ali Rıza OKUR
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Saim OCAK
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Süleyman BAŞTERZİ
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Serdar SAYAN
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Ercüment ÖZKARACA
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Nurşen CANIKLIOĞLU
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ali Nazım SÖZER
Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Fevzi DEMİR
Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Sarper SÜZEK
Atılım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

19. SAYIDA HAKEMLİK YAPAN AKADEMİSYENLERİN LİSTESİ

REFeree LIST FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. Levent AKIN
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. İlknur KILKIŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Hamdi EMEÇ
Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Handan KUMAŞ
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Furkan EMİRMAHMUTOĞLU
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Murat ATAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Umur OMAV
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Doç. Dr. Aycan HEPSAĞ
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Sibel ATAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Kamil ORHAN
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Recep KAPAR
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Şenay ÜÇDOĞRUK BİRECİKLİ
Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Serap PALAZ
Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Serdar KURT
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Nurşen CANİKLİOĞLU
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Faruk SAPANCALI
Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Banu METİN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Elif GÖKÇEARSAN ÇİFTÇİ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Filiz Elmas SARAÇ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Nagihan DURUSOY ÖZTEPE
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ömer EKMEKÇİ
İstanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Doç. Dr. Ramazan ŞAHİN
Gazi Üniversitesi
Mühendislik Fakültesi

Prof. Dr. Zeki ERDUT
Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Aysen TOKOL
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Özgür TOPKAYA
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Atilla GÖKÇE
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Suat UĞUR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Özlem YORULMAZ
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Banu UÇKAN HEKİMLER
Anadolu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Handan YOLSAL
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Ömer DORU
Mardin Artuklu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Cemal İYEM
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Söke İşletme Fakültesi

Doç. Dr. Erdem CAM
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Özlem GÖKTAŞ
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Dr. Cihan Serhat KART
Ankara Üniversitesi
Ayaş Meslek Yüksekokulu

19. SAYI DEĞERLENDİRME İSTATİSTİKLERİ*EVALUATION STATISTICS FOR THIS ISSUE*

Toplam gelen makale başvurusu	Number of received manuscript	39
Yayına kabul edilen makale sayısı	Number of accepted manuscript	14
Hakem süreci devam eden makale sayısı	Under consideration	9
Red edilen makale sayısı	Rejected after evaluation	14
Ön inceleme aşamasında red edilen makale sayısı	Rejected before evaluation	2
Makale kabul oranı	Accepted manuscript rate	%35

Araştırma Makalesi – Research Article

Kamu Harcama Türleri ile İnsani Gelişme Arasındaki İlişki: Avrupa Ülkeleri Örneği (2009 - 2018)

The Relationship Between Public Expenditure and Human Development: The Case of European Countries (2009 - 2018)

Abdulkerim ÇALIŞKAN*

id 0000-0003-3123-8890

Rabia Tuğba EĞMİR**

id 0000-0001-7073-7401

Sosyal Güvenlik Dergisi / Journal of Social Security
Cilt: 10 Sayı: 2 Yıl: 2020 / Volume: 10 Issue: 2 Year: 2020
Sayfa Aralığı: 217-226 / Pages: 217-226
DOI: 10.32331/sgd.840512

ÖZ

Kamu harcamalarının en önemli özelliği toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmesidir. Kamu harcama çeşitlerinin her birinin farklı toplumsal amaçlara hizmet ettikleri ifade edilebilir. Bu çalışmada, kalkınmanın sağlanmasında önemli sayılan kamu eğitim harcaması, kamu sağlık harcaması ve kamu sosyal koruma harcaması gibi harcama türlerinin, insani gelişmişlik endeksi ile olan ilişkisi belirlenmek istenmiştir. Bu doğrultuda, 29 Avrupa ülkesinin, 2009-2018 yılları arasında gerçekleşen insani gelişme endeksi, kamu eğitim harcamaları, kamu sağlık harcamaları ve kamu sosyal koruma harcamaları verileriyle analiz edilmiştir. Analiz yöntemi olarak hem zaman hem de kesit boyutunun analizine imkân tanıdığı için panel veri analizi seçilmiştir. Bu kapsamda panel birim kök testleri, panel eşbütünlük testi, FMOLS testi ve Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre kamu eğitim harcaması, kamu sağlık harcaması ve kamu sosyal koruma harcaması ile insani gelişme arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kamu eğitim harcaması, kamu sağlık harcaması, kamu sosyal koruma harcaması, insani gelişme, panel veri analizi

ABSTRACT

The most important feature of public spending is the realization in line with social needs. It can be stated that each of the different types of public spending performed serves a different social purpose. In this study, it is aimed to determine the relationship between spending types such as public education expenditure, public health expenditure and public social protection expenditure, which are considered important in development, with the human development index. Accordingly, data of human development index, public education expenditures, public health expenditures and public social protection expenditures, between 2009 and 2018, of 29 European countries were analyzed. The analysis method has been determined as panel data analysis since it allows analysis of both time and section size. In this context, panel unit root tests, panel cointegration test, FMOLS test and Dumitrescu and Hurlin (2012) panel causality test were performed. According to the results of the analysis, a significant and positive relationship was found between public education spending, public health spending and public social protection spending with human development.

Keywords: Public education expenditure, public health expenditure, public social protection expenditure, human development, panel data analysis

Önerilen atıf şekli: Çalışkan, A. ve Eğmir, R. T. (2020). Kamu Harcama Türleri ile İnsani Gelişme Arasındaki İlişki: Avrupa Ülkeleri Örneği (2009-2018). *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)*. 10(2), 217-226

Geliş Tarihi/Received: 16/10/2020 • Güncelleme Tarihi/Revised: 09/11/2020 • Kabul Tarihi/Accepted: 16/12/2020

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, abdulkerim.caliskan@hbv.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, tugbaegmir@outlook.com

GİRİŞ

Kamu politikalarının en önemli ayağını kamu gelirleri ve kamu harcamaları oluşturmaktadır. Devletler vergi ve diğer kamusal finansman kaynaklarından elde ettikleri gelirler ile harcama yaparak, toplumsal ihtiyaçların giderilmesinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle sosyal devlet olmanın bir gerekliliği olarak kamu harcamalarının türleri ve niteliği toplumsal kalkınmanın sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bununla ilgili olarak, kamu harcamalarında fonksiyonel sınıflandırmanın ve özel sektöre uygulanan etkinlik analizlerinin kamu sektöründe kullanılması, ilk kez ABD’de uygulanmaya başlamıştır (Demir, 2015: 73). Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırmaya tabi tutulmasında, kamu harcamasının yönelmiş olduğu amacın esas alınması önemli görülmektedir. Bu önem doğrultusunda devletin hangi harcama türü için ne miktarda harcama yapacağını belirlenmesi gerekmektedir. Bu durumun yanı sıra fonksiyonel sınıflandırma, kamu harcamasının yöneldiği amaç doğrultusunda çeşitli faktörler açısından etkisinin ölçülmesine de imkân tanımaktadır.

Avrupa ülkelerinde fonksiyonel kamu harcamaları; genel kamu harcamaları, savunma, asayiş-güvenlik, ekonomik, çevre koruma, konut-sosyal tesisler, sağlık, rekreasyon-kültür-din, eğitim ve sosyal koruma gibi harcama türlerini kapsamaktadır¹. Bu harcama çeşitleri içinde eğitim ve sağlık harcamaları bir ülkenin beşeri sermaye stokunu arttırması ve insana yapılan yatırım olması gibi özelliklerinden dolayı kalkınma carisi olarak ifade edilebilmektedir. Kalkınma carilerinin ilgili dönem içerisinde faydalarının tükenmemesi ve gelecek yıllarda da görülmesi gibi öne çıkan özellikleri bulunmaktadır. Bu bakımdan eğitim ve sağlık alanlarına yapılan kamusal harcamaların, ülkelerin gelişmişlik seviyesine de olumlu yönde katkı yapacağı belirtilebilir (Demir, 2015: 76). Ayrıca sağlık hizmetlerinin bireylerin sahip olmaları gereken temel bir hakkı ifade etmesi ve sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak devletin her vatandaşına sağlık hizmetlerini ulaştırması gerekmektedir (Öztürk, 2020: 136). Devletin gerçekleştireceği sağlık harcamasının her bireyin sahip olduğu sağlık hakkının iyileştirilmesi doğrultusunda kullanılmasıyla toplumsal refah arttırılmış olacaktır.

Toplumsal kalkınmanın sağlanması amacıyla kamu kesiminin üzerinde durması gereken diğer harcama türü eğitim harcamasıdır. Eğitim harcaması, eğitim alan bireylere sağlamış olduğu bireysel faydanın yanında, pozitif dışsallığa neden olarak topluma da fayda sağlamaktadır. Ayrıca eğitim harcaması ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda da gelişmişlik seviyesini etkileyen önemli bir göstergedir. Çünkü eğitim seviyesindeki artış, bilimsel ve teknolojik alanda gelişmeyi beraberinde getirerek ülkenin gelişmişliğine katkı sağlamaktadır. Toplumsal kalkınmanın sağlanmasında eğitim ve sağlık harcamalarının yanında üzerinde durulması gereken diğer bir harcama türü, sosyal koruma harcamalarıdır. Sosyal devlet olmanın bir gereği olarak, toplumsal refah düzeyinin artırılması için eğitim ve sağlık açısından desteklenen bireylerin yanında yaşlılar, engelli bireyler ve çocuklar gibi desteklenmeye muhtaç bireylerin de sosyal transferlerle desteklenmesi gerekmektedir. Sosyal koruma harcamalarıyla çalışmak isteyenlere iş bulunması, çalışamayanlara destek olunması ve muhtaçlar için çeşitli bakım hizmetlerinin bedelsiz olarak sunulması, çağdaş toplum olmanın bir gereği olarak görülmektedir (Öztürk, 2020: 136-137). Bu bakımdan kamu eğitim harcamalarının, kamu sağlık harcamalarının ve kamu sosyal koruma harcamalarının, kalkınmaya olumlu yönde etkisinin olacağı beklenmektedir.

Çalışmada, kalkınma göstergesi olarak insani gelişme ile kamu eğitim harcamaları, kamu sağlık harcamaları ve kamu sosyal koruma harcamaları ilişkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda gelişmiş ülkeler çoğunlukta olduğu için Avrupa ülkeleri

¹ <https://ec.europa.eu/> (Erişim: 06.07.2020).

örneklem olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında 29 Avrupa ülkesinin 2009 - 2018 yılları arasında gerçekleşen insani gelişmişlik endeksi, kamu eğitim harcaması, kamu sağlık harcaması ve kamu sosyal koruma harcaması verileri kullanılarak panel veri analizi gerçekleştirilmiştir.

I- LİTERATÜR TARAMASI

Kamu harcamalarının, kalkınma ile olan ilişkisini değerlendiren çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda kalkınma göstergesi olarak kişi başına büyüme ya da ekonomik büyüme kullanılmıştır. Özellikle son yıllarda yapılan çalışmalarda ise insani gelişme endeksinin de kalkınma göstergesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Çalışkan (2010) çalışmasında, Türkiye'nin eğitim ve sağlık harcamaları ile insani gelişmişlik arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu doğrultuda çalışmada Türkiye'nin eğitim ve sağlık alanına daha fazla kaynak ayırması gerektiği vurgulanmıştır. Razmi, Abbasian ve Mohammadi (2012) ise İran'da 1990-2009 yılları arasında kamu sağlık harcamaları ile insani gelişme arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Fattah ve Muji (2012), 1998-2007 yıllarında Endonezya'nın yerel hükümet harcamaları ile insani gelişme endeksi arasındaki ilişkiyi regresyon analiziyle değerlendirmişlerdir. Analiz sonucunda eğitim, sağlık ve alt yapı harcamalarının insani gelişme ile olumlu etkisi olduğuna ulaşılmıştır.

Barouni, Harati ve Harati (2015), çalışmasında, yüksek orta ve düşük gelir düzeyine sahip ülkelerde 2000-2010 yılları arasında kamu sağlık harcamalarının insani gelişmişlik endeksine olan etkisi ele alınmıştır. Çalışma sonucunda sağlık harcamalarının insani gelişmeyi olumlu yönde etkilediği ve düşük gelirli ülkelerde bu etkinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir.

Aysu ve Bakırtaş (2016) çalışmalarında, OECD ülkelerinde veri zarflama yöntemi kullanarak insani gelişmişlik endeksini çıktı, eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarını ise girdi olarak kullanmıştır. Analiz sonucunda Türkiye'nin de içinde bulunduğu 15 OECD ülkesi için göreceli olarak etkin sonuç elde edilmiştir. Diğer OECD ülkelerinde ise göreceli olarak etkinlik bulunamamıştır.

Yalçın ve Çakmak (2016) da Türkiye'de 1991-2013 yılları arasında kamu sağlık harcamalarının insani gelişme üzerindeki etkisinde, regresyon analizi kullanılmıştır. Analizde sağlık harcamasının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı, hekimbaşına düşen kişi sayısı ve yataklı sağlık kurumu sayısı alınmıştır. Analiz sonucunda sağlık harcamalarıyla insani gelişme arasında anlamlı ve pozitif ilişki bulunmuştur.

Tunalı ve Yılmaz'ın (2016), OECD ülke verilerini kullanarak beşeri sermayenin insani gelişme ile ilişkisini ele aldıkları çalışmalarında, okullaşma oranı ile doğumda yaşam beklentisi ve insani gelişme arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Bu bakımdan kamu eğitim ve kamu sağlık harcamalarının insani gelişme üzerinde olumlu etkisi olduğunu vurgulamışlardır.

Fadilah, Ananda ve Kaluge (2018), Endonezya'nın çeşitli bölgeleri için 2010-2015 yılları arasında gerçekleşen eğitim, sağlık ve ekonomi harcamalarının insani gelişme ile olan ilişkisini panel veri analizi yardımıyla ele almışlardır. Geçekleştirdikleri analiz sonucuna göre belirtilen harcama türlerinin, insani gelişme üzerinde olumlu etki gösterdiğini tespit etmişlerdir.

Şaşmaz, Odabaş ve Yayla (2019), OECD ülkelerinde 2000-2015 yıllarını kapsayan ve sağlık harcamaları ile insani gelişme ilişkisini belirlemeye yönelik olarak panel veri analizini

kullandıkları çalışmalarında, sağlık harcamaları ile kalkınmayı simgeleyen insani gelişmişlik endeksi arasında pozitif yönlü ilişki tespit etmişlerdir.

Nurdoğan (2019), Türkiye’de 1990-2017 yılları arasında sosyal güvenlik harcamaları ile insani gelişme arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda bağımlı değişken olarak insani gelişmişlik endeksinin, bağımsız değişken olarak sosyal güvenlik harcamalarını kullanmıştır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analiz sonucunda sosyal güvenlik harcamasından insani gelişmeye doğru nedensellik tespit edilmiştir.

II- MODEL VE VERİLER

Çalışmada 29 Avrupa ülkesinin² 2009-2018 yılları arasındaki insani gelişme endeksi ile kamu eğitim harcaması, kamu sağlık harcaması ve kamu sosyal koruma harcaması verileri panel veri analizi kapsamında kullanılmıştır. Bu analiz yardımıyla çalışmada insani gelişme endeksinin, kamu eğitim harcaması, kamu sağlık harcaması ve kamu sosyal koruma harcaması ile olan ilişkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Panel veri analizinde, belirli bir zaman dilimine ait ülke ve firma gibi birimlerin bir araya getirilerek analiz edilmesine imkân tanınmaktadır (Kök ve Şimşek, 2009). Bu bakımdan panel veri analizi hem zaman boyutu hem de kesit boyutunu birlikte kullandığı için diğer analiz yöntemlerine göre daha avantajlı kabul edilmektedir (Çetin ve Ecevit, 2010). Nitekim panel veri analizinin gözlem sayısının ve serbestlik derecesinin yüksek olması, ekonomik tahmin ediciliğinin etkinliğini artırması ve çok sayıda değişkene sahip olması analizin avantajları arasında gösterilebilmektedir (Baltagi, 2005).

Analiz kapsamında kullanılan verilere ilişkin bilgiler, detaylı olarak Tablo 1’de sunulmaktadır:

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişken Adı	Kısaltma	Kaynak
İnsani Gelişmişlik Endeksi	INSAN	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ³
Kamu Eğitim Harcaması (GSYİH %)	EGTM	Eurostat ⁴
Kamu Sağlık Harcaması (GSYİH %)	SAG	Eurostat ⁵
Kamu Sosyal Koruma Harcaması (GSYİH %)	SOS	Eurostat ⁶

Çalışma amacı doğrultusunda yukarıdaki serilerin durağanlıklarının belirlenmesinde öncelikle Levin, Lin ve Chu (2002), Im, Pesaran ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1999) ve Choi (2001) panel birim kök testleri kullanılmıştır. Değişkenlerin uzun dönem ilişkisinin belirlenmesinde (1) modeli kurularak Pedroni (1999, 2004) ve Kao (1999) eşbütünlüşme testlerinden faydalanılmıştır. Çalışmada yatay kesitler arasındaki yön ve katsayıyı belirlemek için FMOLS testi ve son olarak değişkenler arasındaki nedenselliği belirlemek için de Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi gerçekleştirilmiştir.

² Panel veri analizi kapsamındaki Avrupa ülkeleri; Belçika, Bulgaristan, Çekya, Danimarka, Almanya, Estonya, İrlanda, Yunanistan, İspanya, Fransa, Hırvatistan, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Hollanda, Avusturya, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovenya, Slovakya, Finlandiya, İsveç, Birleşik Krallık, Norveç ve İsviçre olarak ele alınmıştır.

³ <http://hdr.undp.org/> (Erişim: 06.07.2020).

⁴ <http://ec.europa.eu> (Erişim: 05.07.2020).

⁵ <http://ec.europa.eu> (Erişim: 05.07.2020).

⁶ <http://ec.europa.eu> (Erişim: 05.07.2020).

$$INSAN_{it} = \beta_0 + \beta_1 EGM_{it} + \beta_2 SAG_{it} + \beta_3 SOS_{it} + u_{it} \quad (1)$$

Yukarıdaki eşitlikte alt indis i ($i = 1, 2, \dots, N$) yatay kesit boyutunu, t ($t = 1, 2, \dots, T$) ise zaman serisi boyutunu ifade etmektedir. Hata terimi olan u 'nun bileşenleri ise $u_{it} = \mu_i + v_{it}$ şeklindedir. Burada μ_i yatay kesite özgü bileşenlerin, v_{it} ise kalan etkileri ifade etmektedir. Diğer taraftan eşitlikteki β katsayıları, tahmin edilecek katsayıları ifade etmektedir (Baltagi, 2011: 306).

III- AMPİRİK BULGULAR

Bu bölümde panel birim kök testi, panel eşbütünlük testi, panel FMOLS testi ve Dumitrescu ve Hurlin panel nedensellik testi sonuçlarına yer verilecektir. Çalışma kapsamında tüm istatistik analizler, Eviews v.10 paket programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir.

A- Panel Birim Kök Testi

Panel veri analizinde birim kök sınavına ilişkin olarak öne çıkan çalışmalar arasında Levin, Lin ve Chu (2002), Im, Pesaran ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1999) ve Choi (2001) yer almaktadır. Çalışma kapsamında bu birim kök testlerine yer verilmiştir. Serilerin durağanlığını tespit etmeye yönelik panel birim kök testine ilişkin sonuçlar ise Tablo 2' de sunulmaktadır.

Tablo 2. Panel Birim Kök Testi Sonuçları

	İnsani Gelişmişlik Endeksi (INSAN)			
	Sabitli			
	t istatistiği I(0)	Olasılık I(0)	t istatistiği I(1)	Olasılık I(1)
Levin, Lin ve Chu	-4.90838*	0.0000	-17.3633*	0.0000
Im, Pesaran ve Shin	2.04357	0.9795	-5.04373*	0.0000
Maddala ve Wu	44.7607	0.8596	130.873*	0.0000
Choi	110.935*	0.0000	207.655*	0.0000
	Kamu Eğitim Harcamaları (EGTM)			
	Sabitli			
	t istatistiği I(0)	Olasılık I(0)	t istatistiği I(1)	Olasılık I(1)
Levin, Lin ve Chu	-6.60181*	0.0000	-6.12803*	0.0000
Im, Pesaran ve Shin	-1.15202	0.1247	-2.34676*	0.0095
Maddala ve Wu	82.0104*	0.0207	87.0896*	0.0049
Choi	101.405*	0.0004	150.972*	0.0000
	Kamu Sağlık Harcamaları (SAG)			
	Sabitli			
	t istatistiği I(0)	Olasılık I(0)	t istatistiği I(1)	Olasılık I(1)
Levin, Lin ve Chu	-6.87766*	0.0000	-10.4183*	0.0000
Im, Pesaran ve Shin	-1.21933	0.1114	-3.85597*	0.0001
Maddala ve Wu	73.0867	0.0876	115.288*	0.0000
Choi	85.1139*	0.0117	143.834*	0.0000
	Kamu Sosyal Koruma Harcamaları (SOS)			
	Sabitli			
	t istatistiği I(0)	Olasılık I(0)	t istatistiği I(1)	Olasılık I(1)
Levin, Lin ve Chu	-7.51914*	0.0000	-10.3643*	0.0000
Im, Pesaran ve Shin	-1.99489*	0.0230	-3.21167*	0.0007
Maddala ve Wu	94.5957*	0.0017	106.393*	0.0001
Choi	60.4186	0.3885	112.146*	0.0000

* %1 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir. Ayrıca Barlett Kernel metodu kullanılmış ve Bandwith genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir.

Tablo 2'de yer alan birim kök test sonuçlarına bakıldığında insani gelişmişlik endeksi, kamu eğitim harcaması, kamu sağlık harcaması ve kamu sosyal koruma harcaması değişkenlerinin seviyelerinde t istatistiği ve olasılık sonuçlarına göre genel olarak durağanlığı sağlamadığı

[I (0)] görülmektedir. Serilerde görülen birim kök sorunu doğrultusunda serilerin birincil farklarına bakılmıştır. Bu noktada serilerin birinci farkında, insani gelişme endeksi, kamu eğitim harcaması, kamu sağlık harcaması ile kamu sosyal koruma harcamalarının durağan oldukları [I(1)] tespit edilmiştir.

B- Panel Eşbütünleşme Testi

Panel eşbütünleşme testleri, analizde kullanılan değişkenlerin uzun dönemde ilişkisini saptamak amacıyla kullanılmaktadır. Panel eşbütünleşme testlerinin uygulanabilmesi için serilerin birinci seviyelerinde durağan olması gerekmektedir. Çalışma kapsamında kullanılan değişkenler birinci seviyede durağan olduklarından eşbütünleşme testinin uygulanmasında herhangi bir sakınca görülmemektedir. Bu doğrultuda insani gelişmişlik endeksi ile kamu eğitim harcamaları, kamu sağlık harcamaları ve kamu sosyal koruma harcamaları arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığının tespit edilmesinde, Pedroni (1999, 2004) ile Kao (1999) eşbütünleşme testlerine başvurulmuştur.

Pedroni (1999, 2004) eşbütünleşme testiyle dördü grup içi, üçü ise gruplar arası olmak üzere toplam yedi test ile eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.⁷ Eşbütünleşme ilişkisi, Pedroni (1999, 2004) testinin yanı sıra Kao (1999) ile de gerçekleştirilebilmektedir. Kao (1999) eşbütünleşme testi Dickey-Fuller (DF) ve arttırılmış Dickey - Fuller (ADF) testlerine dayanılarak geliştirilmiştir (Asteriou ve Hall, 2007: 372). Çalışma kapsamında gerçekleştirilen Pedroni (1999, 2004) ve Kao (1999) testlerine ilişkin sonuçlara Tablo 3’de yer verilmektedir.

Tablo 3. Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Model: $INSAN_{it} = \beta_0 + \beta_1 EGM_{it} + \beta_2 SAG_{it} + \beta_3 SOS_{it} + u_{it}$				
Pedroni Eşbütünleşme Testi Sonucu				
(Grup İçi)				
	t istatistiği	Olasılık	Ağırlıklandırılmış t istatistiği	Olasılık
Panel v istatistiği	-4.608216	1.0000	-4.660931	1.0000
Panel rho istatistiği	1.849122	0.9678	1.864776	0.9689
Panel PP istatistiği	-1.431518***	0.0761	-0.572175	0.2836
Panel ADF istatistiği	-2.840290*	0.0023	-3.235462*	0.0006
(Gruplar Arası)				
	t istatistiği	Olasılık		
Grup rho istatistiği	4.741059	1.0000		
Grup PP istatistiği	-2.942005*	0.0016		
Grup ADF istatistiği	-6.244819*	0.0000		
KAO Eşbütünleşme Testi Sonucu				
	t istatistiği	Olasılık		
ADF	-2.621093*	0.0044		

* % 1 düzeyindeki anlamlılığı, ** % 5 düzeyindeki anlamlılığı, *** % 10 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3 incelendiğinde, Pedroni eşbütünleşme test sonuçlarında dört test için “H0: Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmamaktadır” hipotezinin reddedildiği görülmektedir. Bununla birlikte grup içi testleri arasında yer alan Panel PP istatistiği % 10 düzeyinde, Panel ADF istatistiği % 1 düzeyinde anlamlıdır ve bu durum eşbütünleşmenin varlığını ifade etmektedir. Ayrıca gruplar arası testler arasında yer alan Group PP istatistiği %1 düzeyinde ve Group ADF istatistiği %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ve bu durum da eşbütünleşmenin varlığını ifade etmektedir. Diğer istatistiklerde ise anlamlılık tespit edilememiştir. Panel eşbütünleşme testi kapsamında gerçekleştirilen Kao eşbütünleşme testinde ise seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade eden H0 hipotezinin %1 anlamlılık düzeyinde reddedildiği görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda insani

⁷ İlgili testler hakkındaki detaylı bilgiler için bakınız: (Asteriou ve Hall, 2007).

gelişmişlik ile kamu eğitim harcamaları, kamu sağlık harcamaları ve kamu sosyal koruma harcamaları arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin olduğu söylenebilir.

C- Panel FMOLS Testi

Pedroni (2000) tarafından geliştirilen FMOLS (Full Modified Ordinary Least Square) testi, serilerin katsayı ve yön tahminine imkân tanıyan bir testtir. FMOLS testi, yatay kesitler arasında heterojenliği sağlamaktadır. Bu bakımdan sabit terimin, hata teriminin ve bağımsız değişkenlerin farkları arasında oluşabilecek korelasyonun varlığını göz önünde bulundurmaktadır (Egeli ve Egeli, 2007). Pedroni (2000), küçük örneklerdeki özellikleri incelemek için Monte Carlo simülasyonlarını kullanmış ve olumlu sonuç almıştır (Pedroni 2000: 93). Bu çalışmada uygulanan panel FMOLS analizine ilişkin sonuçlara Tablo 4’de yer verilmektedir.

Tablo 4. Panel FMOLS Sonuçları

Model: $INSAN_{it} = \beta_0 + \beta_1 EGTM_{it} + \beta_2 SAG_{it} + \beta_3 SOS_{it} + u_{it}$			
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği	Olasılık
EGTM	0.095096	8.699689*	0.0000
SAG	0.025237	2.523484**	0.0122
SOS	0.012490	3.003557*	0.0029

* % 1, ** % 5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4’te yer alan analiz sonuçlarına bakıldığında, üzerinde kamu eğitim harcaması insani gelişmişlik endeksini pozitif yönde etkilemekte ve insani gelişmişlik üzerinde en fazla anlamlılık düzeyine (8.699689) sahip olan kamu harcaması türü de bu harcama olmaktadır. Bununla birlikte kamu sosyal koruma harcama türü, %1 anlamlılık düzeyinde (3.003557) insani gelişmişlik endeksini pozitif yönde etkilemektedir. Kamu sağlık harcaması ise %5 anlamlılık düzeyinde (2.523484) ve pozitif yönde insani gelişmişlik endeksini etkilemektedir.

Toplumsal düzeyde refahı da ifade eden insani gelişmişliği etkilemesi muhtemel kamu harcamalarından, insani gelişmişliği en fazla etkileyen kamu harcaması sırasıyla eğitim, sosyal ve sağlık harcaması olarak gerçekleşmiştir. Bu bakımdan topluma yapılan eğitime ayrılan pay arttıkça refah düzeyinin de artacağı belirtilebilir. Bununla birlikte sosyal yardımları niteleyen kamu sosyal koruma harcamalarının payının artması da toplumsal refah düzeyini olumlu yönde etkileyecektir. Analiz sonuçlarına göre insani gelişmişliğe etki eden ve diğer kamu harcama türlerine göre daha az etki düzeyine sahip olan sağlık harcamasına da ayrılan harcamada artış olduğunda toplumun refah düzeyi bu durumdan olumlu yönde etkilenecektir.

D- Dumitrescu ve Hurlin Panel Nedensellik Testi

İnsani gelişmişlik endeksi, kamu eğitim harcamaları, kamu sağlık harcamaları ve kamu sosyal koruma harcamaları arasındaki nedensellik ilişkisinin tespiti için Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen panel Garanger nedensellik testi kullanılmıştır. Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testinde daha fazla gözlem kullanılmasıyla nedensellik ilişkisinde etkinlik artmaktadır (Bozoklu ve Yılcı, 2013: 175). Bu test uygulanırken H_0 hipotezi değişkenler arasında panel nedensellik ilişkisi bulunmadığını ifade etmektedir. Alternatif hipotezde ise kesit veriler iki grup oluşturularak teste tabi tutulmaktadır. Birinci grupta bağımsız değişkenden, bağımlı değişkene doğru nedensellik ilişkisi olduğu, ikinci grupta ise bağımsız değişkenden bağımlı değişkene doğru nedensellik ilişkisinin bulunmadığını belirtmektedir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012). Çalışmada kullanılan Dumitrescu ve Hurlin (2012), panel nedensellik testine ilişkin sonuçlara Tablo 5’te yer verilmektedir.

Tablo 5. Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik Testi Sonuçları

	<i>W-Stat</i>	<i>Olasılık</i>	<i>Yorum</i>
SAG => INSAN	2.0670	0.3626	Sağlık harcamalarından, insani gelişmişlik endeksine doğru bir nedensellik bulunmamaktadır.
INSAN => SAG	2.6514 ***	0.0645	İnsani gelişmişlik endeksinden, sağlık harcamalarına doğru nedensellik bulunmaktadır.
EGTM => INSAN	2.0785	0.3530	Eğitim harcamalarından insani gelişmişlik endeksine doğru nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.
INSAN => EGTM	3.1054 **	0.0100	İnsani gelişmişlik endeksinden, eğitim harcamalarına doğru nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.
SOS => INSAN	1.3344	0.7904	Sosyal koruma harcamalarından insani gelişmişlik endeksine doğru nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.
INSAN => SOS	3.3129*	0.0036	İnsani gelişmişlik endeksinden, sosyal koruma harcamalarına doğru nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

* % 1, ** %5, *** %10 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 5'te yer verilen Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik analiz sonuçlarının FMOLS testi sonuçlarıyla örtüştüğü görülmektedir. İnsani gelişme endeksinden, kamu sağlık harcamasına doğru %10 anlamlılık düzeyinde nedensellik tespit edilmiştir. Bu sonuçtan hareketle insani gelişmişliğin, devletin sağlık harcamalarında artışı da beraberinde getirdiği ifade edilebilir. Dolayısıyla sağlık harcamalarının toplumdaki sağlıklı bireylerin sayısını arttıracığı belirtilebilir. Eğitim harcamasından, insani gelişmişliğe doğru anlamlılık tespit edilememiştir. Buna karşın insani gelişmişlikten, eğitim harcamasına doğru % 5 anlamlılık seviyesinde nedensellik tespit edilmiştir. Bu bakımdan insani gelişmişliğin eğitim harcamalarına olan ihtiyacı arttırdığı belirtilebilir. Devletin gerçekleştireceği eğitim harcamaları ile eğitilmiş insanın niteliğinin artacağı ve toplumsal refaha olumlu yönde katkı yapacağını ifade etmek mümkündür. Bunların yanı sıra insani gelişmişlikten sosyal koruma harcamalarına doğru % 1 düzeyinde anlamlılık tespit edilmiştir. Bu sonuç doğrultusunda insani gelişmenin sosyal yönden gelişmeyi de beraberinden getireceğinden hareketle, devletin sosyal koruma harcamalarında artış olacağı ve özellikle alt ve orta gelir grubundaki bireylere sosyal yardımların artacağı ve refah düzeyinde artışa neden olacağı ifade edilebilir.

SONUÇ

İnsani gelişme endeksi bir ülkenin eğitim, sağlık ve gelir dağılımı gibi faktörlerle yakından ilişkili olmasıyla birlikte toplumsal refahı esas alan bir belirleyici olarak ifade edilebilmektedir. Bu kapsamda devletin gerçekleştirmekte olduğu kamu harcamalarının bireylerin refah seviyesine etki etmesi beklenmektedir. Çalışma kapsamında kamu harcama türlerinin insani gelişme endeksi ile olan ilişkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 29 Avrupa ülkesinin 2009 - 2018 yılları arası insani gelişme endeksi ile kamu eğitim harcaması, kamu sağlık harcaması ve kamu sosyal koruma harcaması ile olan ilişkisi panel veri analizi yoluyla test edilmiştir. Bu bakımdan serilerin durağanlıklarını belirlemek için Levin, Lin ve Chu (2002), Im, Pesaran ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1999) ve Choi (2001) panel birim kök testleri; değişkenlerin uzun dönem ilişkisini belirlemek için Pedroni (1999, 2004) ve Kao (1999) eşbütünleşme testleri; yatay kesitler arasındaki yön ve katsayıyı belirlemek için FMOLS testi; son olarak değişkenler arasındaki nedenselliği belirlemek için Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi gerçekleştirilmiştir. Birim kök testlerinin birinci farkında durağanlıkları belirlenmiş ve eşbütünleşme testi gerçekleştirilmiştir. İki farklı eşbütünleşme testinde de değişkenler arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Yatay kesitlerin yönünü belirlemek için gerçekleştirilen FMOLS testi sonucunda ise insani gelişme endeksi ile kamu eğitim harcaması, kamu sağlık harcaması ve kamu sosyal koruma harcaması arasında anlamlı ve pozitif ilişki tespit edilmiştir. Bu bakımdan insani gelişmişlik

ile harcama türleri arasındaki nedensellik ilişkisinde FMOLS ile örtüşen sonuçlar elde edilmiştir.

İnsani gelişme endeksini kamu eğitim harcamasının, kamu sağlık harcamasının ve kamu sosyal koruma harcamasının olumlu ve pozitif yönde etkilediği söylenebilir. Refahın önemli bir göstergesi sayılan insani gelişme endeksi için devletin kamu harcamaları yoluyla bu göstergeye etki edebilmesi mümkün görünmektedir. Özellikle Avrupa ülkelerinin genel refah seviyesinin yüksek olduğu göz önünde bulundurulduğunda, devletin kamu harcamaları politikalarının önemli olduğu belirtilebilir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda refah seviyesine ilişkin en önemli kamu harcaması da bireyin hem kendine hem de almış olduğu eğitimle topluma faydasının olabileceğinin düşünüldüğü kamu eğitim harcaması olmaktadır. Bu bakımdan eğitilmiş bireylerin eğitilmiş birer toplum oluşturacağı ve az gelişmiş-gelişmekte olan toplumların ise eğitim harcamalarının niteliğine ve niceliğine ayrıca önem vermesi gerektiği belirtilebilir. Refah açısından kamu harcamalarının önemli bir ayağı olan sosyal koruma harcamaları da özellikle gelir durumu alt-orta seviyede olan bireylerin yaşam standartlarını arttıracığından sosyal koruma harcamalarıyla desteklenen bireylerin topluma olumlu yönde yansımaları olacaktır. Sağlık harcamalarının da insani gelişmeyi olumlu yönde etkilediği düşünüldüğünde, toplumda sağlıklı bireylerin sayısı arttıkça refah düzeyinde gelişme sağlanabilecektir.

Kaynakça

- Asteriou, D. ve Hall, S. G. (2007). *Applied Econometrics: A Modern Approach Using Eviews and Microfit* (Revisited Edition). Newyork: Palgrave Macmillan.
- Aysu, A. ve Bakırtaş, D. (2016). Eğitim, Sağlık ve Sosyal Koruma Harcamalarının Etkinlik Analizi: Türkiye ve Diğer OECD Ülkeleri Değerlendirmesi. *Maliye Dergisi*. 171. 81-107.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data* (3.th Edition). John Wiley and Sons Ltd.
- Baltagi, B. H. (2011). *Econometrics* (5.th Edition). New York: Springer.
- Barouni, M., Harati Khalilabad, T. ve Harati, J. (2015). The Effect of Health Expenditure on Human Development Index in Selected Countries with High, Middle and Low Income Levels: 2000-2010. *Journal of Healthcare Management (Journal of Health System)*. 6(2). 81 - 91.
- Bozoklu, Ş. ve Yılcı, V. (2013). Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Gelişmekte Olan Ekonomiler İçin Analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 28(2). 161-187.
- Choi, I. (2001). Unit Root Tests for Panel Data. *Journal of International Money and Finance*. 20. 249 - 272.
- Çalışkan, Ş. (2012). Türkiye’de Beşeri Sermaye Harcamaları ve İnsani Gelişmişlik. *İş, Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*. 12(1). 9-28.
- Çetin, M. ve Ecevit, E. (2010). Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. 11(2). 166-182.
- Demir, İ. C. (2015). *Kamu Maliyesi* (2. Baskı). Afyonkarahisar: Limit Yayınları.
- Dumitrescu, E. I. ve Hurlin, C. (2012). Testing for Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels. *Economic Modelling*. 29(4). 1450 - 1460.
- Egeli, H. A. ve Egeli, P. (2007). İhracat-Millî Gelir İlişkisi: Asya Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi. 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*.
- Fadilah, A., Ananda, C. F. ve Kaluge, D. (2018). A Panel Approach: How Does Government Expenditure Influence Human Development Index? *Jurnal Ekonomi dan Studi Pembangunan*. 10(2). 130 - 139.
- Fattah, S. ve Muji, A. (2012). Local Government Expenditure Allocation Toward Human Development Index at Jeneponto Regency. South Sulawesi, Indonesia. *Journal of Humanities and Social Science*. 5(6). 40 - 50.

- Im, K. S., Pesaran, M. H. ve Shin, Y. (2003). Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels. *Journal of Econometrics*. 115. 53-74.
- Kao, C. (1999). Spurious Regression and Residual-Based Tests for Cointegration in Panel Data. *Journal of Econometrics*. 90(1). 1-44.
- Kök, R. ve Şimşek, N. (2009). *Panel Veri Analizi*. [http://www.deu.edu.tr/userweb/recep.kok/dosyalar/panel2]. (Erişim: 02 Temmuz 2020).
- Levin, A., Lin, C. ve Chu, C. J. (2002). Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties. *Journal of Econometrics*. 108. 1-24.
- Maddala, G. S. ve Wu, S. (1999). Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*. 61. 631-652.
- Nurdoğan, A. K. (2019). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Harcamaları ve İnsani Gelişme Endeksi İlişkisi Ekonometrik Analiz (1990-2017). *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi*. Denizli.
- Öztürk, N. (2020). *Kamu Maliyesi* (Güncellenmiş 5. Baskı). Bursa: Ekin Yayınları.
- Pedroni, P. (1999). Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*. 61(1). 653-670.
- Pedroni, P. (2000). Fully Modified Ols for Heterogeneous Cointegrated Panels. In *Nonstationary Panels, Panels Cointegration and Dynamic Panels*. Emerald Group Publishing Limited.
- Pedroni, P. (2004). Panel Cointegration: Asymptotic and Finite Sample Properties of Pooled Time Series Tests with an Application to the PPP Hypothesis. *Econometric Theory*. 20. 597-625.
- Razmi, M. J., Abbasian, E. ve Mohammadi, S. (2012). Investigating the Effect of Government Health Expenditure on HDI in Iran. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*. 5. 1317-1329.
- Şaşmaz, M. Ü., Odabaş, H. ve Yayla Y. E. (2019). OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamaları ile Kalkınma Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi. *Yönetim ve Ekonomi*. 26(3). 851-866.
- Tunalı, H. N. ve Yılmaz, A. (2016). Büyüme, Beşeri Sermaye ve Kalkınma İlişkisi: OECD Ülkeleri’nin Ekonometrik Bir İncelemesi. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 14(4). 295-318.
- Yalçın, A. Z. ve Çakmak, F. (2016). Türkiye’de Kamu Sağlık Harcamalarının İnsani Gelişim Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 30(4). 705-723.